

MARCIN KOŁODZIEJ

Wydział Teologiczny, UKSW w Warszawie

Ośrodek Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce, PAU w Krakowie

ORCID: 0000-0001-8875-7582

Modele inkulturacji liturgicznej

Models of Liturgical Inculturation

Abstract

The basic mission of the Church is carried out through *munus docendi* and *munus sanctificandi*. In fulfilling these tasks, the community founded by Christ meets with different cultures and becomes involved in the process of inculturation. The latter points to the need to build proper relationships between faith and culture. Its special expression is the liturgical inculturation, which can be defined as the process of introducing cultic texts and rites into the structure of local culture. This study presents the process of the inculturation in relation to the liturgical law, as well as models of inculturation, which are extremely important in the process of creating public worship and liturgical prayer.

Keywords: Liturgical Law, Inculturation, Adaptations and Accommodation.

Abstrakt

Realizacja podstawowej misji Kościoła dokonuje się poprzez *munus docendi* oraz *munus sanctificandi*. W ramach wypełniania tych zadań wspólnota założona przez Chrystusa spotyka się z różnymi kulturami i zostaje włączona w proces inkulturacji. Ta ostatnia wskazuje na potrzebę budowania właściwych relacji pomiędzy wiarą i kulturą. Jej szczególnym wyrazem jest inkulturacja liturgiczna, którą można zdefiniować jako proces wprowadzania tekstów i obrzędów kultycznych do struktury kultury lokalnej. W niniejszym opracowaniu

został ukazany proces inkulturacji w odniesieniu do prawa liturgicznego, jak również zaprezentowane modele inkulturacji, które są niezwykle ważne w procesie tworzenia publicznego kultu Bożego i przystosowanej modlitwy liturgicznej.

Słowa kluczowe: prawo liturgiczne, inkulturacja, adaptacje, akomodacje.

Do podstawowych zadań Kościoła – zgodnie ze wskazaniem zawartymi w dekrete Soboru Watykańskiego II *Ad gentes divinitus*¹ – należy głoszenie Ewangelii i tworzenie wspólnoty (DM 6). Ten proces – zwłaszcza w krajach misyjnych – opisuje się często poprzez dwa techniczne terminy: *praedicare* oraz *plantare*. Pierwsze określenie wskazuje na *munus docendi* Kościoła, usystematyzowane w Kodeksie prawa kanonicznego², wyrażające się w głoszeniu Ewangelii (kan. 747–833 KPK), zaś drugie odnosi się do *munus sanctificandi*, które dokonuje się poprzez sprawowanie liturgii oraz udzielanie wiernym sakramentów świętych (kan. 834–1253 KPK). Jest to zasadnicza powinność wspólnoty założonej przez Chrystusa, czego swoisty testament wyrażają słowa: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem. A oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28,19-20). Z tego zadania nie można nigdy zrezygnować (DM 7)³. Jednak w jego realizacji – jak zauważył św. Jan Paweł II w encyklice *Redemptoris missio* z 7 grudnia 1990 r. – zwłaszcza „prowadząc działalność misyjną wśród narodów, Kościoł spotyka różne kultury i zostaje wciągnięty w proces inkulturacji”⁴.

Użyte powyżej stosunkowo młode określenie wskazuje na obecną od zawsze potrzebę budowania właściwych relacji pomiędzy wiarą i kulturą⁵. Wśród abso-

¹ Sobór Watykański II. Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus* [dalej: DM]. 2012. W *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*. Red. Maria Przybył, 433–471. Poznań: Pallottinum.

² „Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus” (25.01.1983) [dalej: KPK]. 1983. *Acta Apostolicae Sedis* 75 (pars II), 1–317. Tekst polski: *Kodeks prawa kanonicznego* (stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku, zaktualizowany przekład na język polski, zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski). 2022. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

³ Jarosław Różański. 2007. *Wokół koncepcji inkulturacji*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW, 3.

⁴ Jan Paweł II. 2005. Encyklika *Redemptoris missio* o stałej aktualności posłania misyjnego (7.12.1990), 52. W *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. Wojciech Życiński, 571. Kraków: Wydawnictwo Znak.

⁵ Vincenzo Mosca. 2003. „Diritto liturgico e inculturazione. Orizzonti teologici, normativi e pastorali”. *Euntes docete* 56 (3): 123; Daniel Brzeziński. 2014. „Wiara i jej celebrazja w kulturze. Systematyzacja pojęć”. *Teologia i Człowiek* 27 (3): 12.

lutnych pionierów takiego stylu uprawiania posługi w Kościele był niewątpliwie Matteo Ricci, który pod koniec XVI w. rozpoczął ewangelizację Chin⁶. Samego pojęcia „inkulturacja” – odnosząc się do niego na gruncie socjologii – najprawdopodobniej po raz pierwszy użył w 1948 r. Melville John Herskovits⁷. Pierwszym zaś uczonym, który posługiwał się inkulturacją w odniesieniu do teologii, był z kolei Jacques Masson. Ten ostatni uczynił to podczas wykładu wygłoszonego w ramach konferencji zorganizowanej w 1959 r. na Uniwersytecie w Lowanium w Belgii⁸, w ramach Tygodnia Misjologicznego

Szerokie upowszechnienie pojęcia inkulturacji przypisuje się jezuitom, którzy za pośrednictwem Pedro Aruppe – swojego przełożonego generalnego, zaproponowali na synodzie biskupów poświęconym katechizacji, odbywającym się w 1977 r. w Rzymie, aby proces wprowadzania chrześcijaństwa do rodzimych kultur określać mianem inkulturacji⁹. To właśnie owocem tego zgromadzenia stała się adhortacja *Catechesi tradendae* z 16 października 1979 r., wydana już przez św. Jana Pawła II. Papież podczas swojego przemówienia do członków Papieskiej Komisji Biblijnej z 26 kwietnia 1979 r. wskazał, że inkulturacja (*inculturation*), choć jest terminem nowym, to jednak znakomicie oddaje jeden z istotnych elementów wielkiego misterium Wcielenia, które św. Jan wraził następująco: „Słowo stało się ciałem i zamieszkało wśród nas” (J 1,14)¹⁰.

Niniejsze opracowanie nie ma na celu przedstawiać szczegółowej odpowiedzi na pytanie, czym jest i jak należy rozumieć inkulturację. Opracowań w tej materii jest już wiele. Można jedynie zachęcić czytelnika w ramach ogólnego wprowadzenia do zapoznania się z definicjami zaproponowanymi przez Anscara Javiera

⁶ Monika Miazek. 2005. „Matteo Ricci i jezuicka metoda akomodacyjna”. *Fundamenta Europaea* 3 (4–5): 7–8; Róžański, 150.

⁷ Brzeziński. 2014. „Wiara i jej celebacja w kulturze. Systematyzacja pojęć”, 12.

⁸ Mosca. 2003. „Diritto liturgico e inculturazione. Orizzonti teologici, normativi e pastorali”, 123; Róžański. 2007. *Wokół koncepcji inkulturacji*, 27; Marcin Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii. Komentarz do kan. 838 Kodeksu prawa kanonicznego*. Kraków: Wydawnictwo Scriptum, 148–149.

⁹ Anscar J. Chupungco. 1993. Revision, adaptation, and inculturation: a definition of terms. *W L'adattamento culturale della liturgia. Metodi e modelli*. Red. Ildebrando Scicolone, 18. Roma: Pontificio Istituto Liturgico; Mosca. 2003. „Diritto liturgico e inculturazione. Orizzonti teologici, normativi e pastorali”, 123; Róžański. 2007. *Wokół koncepcji inkulturacji*, 27–28; Brzeziński. 2014. „Wiara i jej celebacja w kulturze. Systematyzacja pojęć”, 12.

¹⁰ Ioannes Paulus II. 1979. *Allocutio ad membra Pontificiae Commissionis Biblicae, una cum Em.mo Francisco S.R.E. Cardinali Seper coram admissos* (26.04.1979). *Acta Apostolicae Sedis* 71: 607; Chupungco. 1993. Revision, adaptation, and inculturation: a definition of terms, 19; Mosca. 2003. „Diritto liturgico e inculturazione. Orizzonti teologici, normativi e pastorali”, 124; Róžański. 2007. *Wokół koncepcji inkulturacji*, 27–28; Brzeziński. 2014. „Wiara i jej celebacja w kulturze. Systematyzacja pojęć”, 14; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 150.

Chupungco¹¹, Petera Schinellera¹², Patricka Ryana¹³, Edwarda Kilmartina¹⁴ czy Johna Edwina Thiela¹⁵. Przedmiotem natomiast prezentacji będzie ujęcie inkulturacji w odniesieniu do prawa liturgicznego. W konsekwencji zostaną ponadto zaprezentowane modele inkulturacji, które są niezwykle ważne w procesie tworzenia publicznego kultu Bożego (kan. 834 § 1–2 KPK).

1. Inkulturacja liturgiczna

Zagadnieniem wpływu inkulturacji na stanowienie prawa liturgicznego jako pierwszy zajął się Crispino Valenziano, profesor antropologii kulturowej na Papieskim Instytucie Liturgicznym w Rzymie. W jednym z rozdziałów książki opublikowanej w 1979 r., wydanej z inicjatywy Instytutu Liturgiki Pastoralnej Opactwa św. Justyny w Padwie, opisał relacje liturgii do religijności ludowej, zaś samą – jak to określił – inkulturację liturgiczną zdefiniował jako metodę wzajemnej interakcji pomiędzy nimi¹⁶.

Powyższa definicja zdaje się korelować z poglądem Aylwarda Shortera, który ujmując inkulturację w znaczeniu ogólnym, jako twórczy i dynamiczny związek pomiędzy przesłaniem chrześcijańskim i daną kulturą lub wieloma kulturami, wskazał na konieczność uwzględnienia trzech aspektów. Po pierwsze, inkulturacja jest procesem ciągłym i odnoszącym się do każdego kraju i regionu. Po drugie, wiara chrześcijańska może istnieć tylko w formie kulturowej. Po trzecie,

¹¹ Chupungco. 1993. Revision, adaptation, and inculturation: a definition of terms, 20.

¹² Peter Schineller. 1990. *A Handbook on Inculturation*. New York: Paulist Press, 20–21; Prosper Mushy. 2014. „Sensus Fidelium as a Locus for Inculturation in Africa: Bridging the Gulf between Faith and Culture”. *African Ecclesial Review* 56 (4): 305.

¹³ Patrick Ryan. 2000. Developing a Theology of Inculturation. W *Inculturation in the South African Context*. Red. Cecil McGarry, Patrick Ryan, 305–306. Nairobi: Paulines Publications Africa, 6; Mushy.

¹⁴ Edward Kilmartin. 1984. „Reception in History: An Ecclesiological Phenomenon and Its Significance”. *Journal of Ecumenical Studies* 21 (1): 46; Mushy. 2014. „Sensus Fidelium as a Locus for Inculturation in Africa: Bridging the Gulf between Faith and Culture”, 306.

¹⁵ John Edwin Thiel. 2000. *Senses of Tradition: Continuity and Development in Catholic Faith*. London: Oxford University Press, 181–182; Mushy. 2014. „Sensus Fidelium as a Locus for Inculturation in Africa: Bridging the Gulf between Faith and Culture”, 306–307.

¹⁶ Crispino Valenziano. 1979. La religiosita popolare in prospettiva antropologica. W *Ricerche sulla religiosita popolare*. Red. AA. VV, 83–110. Bologna: Edizioni Dehoniane; Chupungco. 1993. Revision, adaptation, and inculturation: a definition of terms, 19; Mosca. 2003. „Diritto liturgico e inculturazione. Orizzonti teologici, normativi e pastorali”, 123–124; Brzeziński. 2014. „Wiara i jej celebrazione w kulturze. Systematyzacja pojęć”, 12; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 162.

między chrześcijaństwem a kulturą ma zachodzić interakcja oraz wzajemne przystosowanie¹⁷.

Dlatego prezentując definicję inkulturacji w wymiarze liturgicznym, należy przytoczyć uwagę zawartą w *Relatio finalis* Nadzwyczajnego Synodu Biskupów z 1985 r., gdzie hierarchowie przypomnieli, aby nie traktować inkulturacji jako zwykłej adaptacji czy akulturacji, ponieważ Kościół obecny na całym świecie należy postrzegać jako *communio*, która jednoczy różnorodność i jedność. Zatem powinien on osiąść umiejętność wydobywania z każdej kultury wszystkiego, co jest w niej pozytywne. Tym samym musi odróżnić inkulturację od prostej adaptacji zewnętrznej, która bardziej narzuca swoje wzorce. Inkulturacja z jednej strony zakłada integrację kultury z chrześcijaństwem poprzez przeniesienie do niego jej autentycznych wartości, z drugiej natomiast stanowi proces zakorzenienia chrześcijaństwa w różnych kulturach. Włączanie wartości chrześcijańskich do kultur ma dokonywać się obowiązkowo w oparciu o Ewangelię, która owocnie je zregeneruje¹⁸.

Interakcja i wzajemne przystosowanie, stanowiące istotę procesu inkulturacji liturgicznej, zakładają ponadto dynamikę transkulturacji. Ta ostatnia wyraża się poprzez przejęcie, zapożyczenie, przeniesienie. Według Chupungco dzięki niej interakcje mogą zachować swoją tożsamość lub istotne cechy. Inkulturacja nie stanowi zagrożenia dla natury chrześcijaństwa jako religii objawionej. Podobnie nie mają się jej obawiać poszczególne kultury ludzkie, że zostaną zubożone, zablokowane, czy utracą właściwy swój charakter. Bo w tak rozumianym procesie kult chrześcijański nie stanie się tylko składnikiem lokalnej kultury, podobnie jak ta kultura nie zostanie zredukowana do roli pomocniczej wobec wiary chrześcijańskiej. Bowiem interakcja oraz wzajemne przystosowanie zapewnią raczej postęp obu stronom, nie powodując jednocześnie wzajemnego wyginięcia. Dlatego Chupungco przedmiotową inkulturację przedstawił za pomocą prostego równania: $A + B = C$. Oznacza to, że kontakt pomiędzy A i B nie zmienia ich istoty, ale zapewnia wzajemne ubogacenie. A nie jest już A, lecz staje się C. Podobnie B nie jest już B, ale staje się C. Jednak z powodu dynamiki transkulturacji A nie staje się B, ani B nie staje się A. Obie wprawdzie ulegają wewnętrznej transformacji, ale nie ulegają procesowi zatracenia swojej tożsamości¹⁹.

¹⁷ Aylward Shorter. 1988. *Toward a Theology of Inculturation*. London: Oxford University Press, 11; Chupungco. 1993. Revision, adaptation, and inculturation: a definition of terms, 21; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 162–163.

¹⁸ Chupungco. 1993. Revision, adaptation, and inculturation: a definition of terms, 21–22; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 163.

¹⁹ Chupungco. 1993. Revision, adaptation, and inculturation: a definition of terms, 22; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 163–164.

Inkulturację liturgiczną można zdefiniować jako proces wprowadzania tekstów i obrzędów kultycznych do struktury kultury lokalnej. W rezultacie teksty i obrzędy przyswajają myśl ludzką, język, wartości, obrzędy, symbole i sztukę lub – nazywając to w skrócie – ich wzór kulturowy. Zatem inkultuacja liturgiczna jest w zasadzie przystosowaniem poprzez liturgię lokalnych wzorców kulturowych. Liturgia, jak i kultura otrzymują ten sam wzór myśli, języka i obrzędu. Dzięki temu liturgia w pewnym sensie będzie myśleć, mówić i celebrować swoją treść zgodnie z kulturowym wzorcem lokalnego Kościoła²⁰.

Jako przykład dla potwierdzenia powyższej koncepcji Chupungco zaproponował model historyczny klasycznej liturgii rzymskiej. Rozkwitła ona na przestrzeni V–VIII w. w Rzymie. Swoją kształt zawdzięcza głównie papieżom: Gelazemu, Wirgiliuszowi, Leonowi Wielkiemu, Grzegorzowi Wielkiemu. Pochodzili oni z elitarnego społeczeństwa rzymskiego, odznaczali się szlachetną prostotą, opanowaniem retoryki oraz praktycznym zmysłem. I też do takich ludzi, jak oni, została zaadresowana liturgia rzymska, określona mianem klasycznej. Przygotowane i używane przez nich teksty, przetłumaczone nawet na aktualnie używane języki, zdradzają myśl i wzorzec językowy ludzi tamtej epoki. Z nich też wynika, że inkultuacja liturgiczna okresu klasycznego zakładała kreatywność²¹.

Nieco inny wzorzec inkulturacyjny dostarczyła liturgia rozwinięta w VIII w. w cesarstwie frankońsko-germańskim. W przeciwieństwie do liturgii rzymskiej, która wyrosła dzięki twórczym wysiłkom papieży, frankońsko-germańska rozwinęła się przede wszystkim poprzez spotkanie z formą klasyczną. Należało przerobić teksty i obrzędy określone przez rzymskie księgi liturgiczne w taki sposób, aby bardziej odpowiadały mentalności ludności lokalnej, tak diametralnie różnej od ludu rzymskiego. Skutkiem tego było wypracowanie nieco zaktualizowanej formy, która zachowała istotę modelu rzymskiego, ale ubogacona została o nową i energiczną formę kulturową. Pomnikiem ówczesnej inkultuacji liturgicznej jest chociażby pochodzący z X w. Pontyfikał germańsko-rzymski²².

²⁰ Chupungco. 1989. *Liturgies of the Future*. New York: Paulist Press, 23–40; Chupungco. 1993. Revision, adaptation, and inculturation: a definition of terms, 22–23; Mosca. 2003. „Diritto liturgico e inculturazione. Orizzonti teologici, normativi e pastorali”, 125; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 164.

²¹ Edmund Bishop. 1962. *Liturgica historica*. London: Oxford University Press, 2–9; Theodor Klauser. 1969. *A Short History of the Western Liturgy*. London: Oxford University Press, 59–68; Chupungco. 1993. Revision, adaptation, and inculturation: a definition of terms, 23; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 164.

²² Klauser. 1969. *A Short History of the Western Liturgy*, 45–93; Chupungco. 1993. Revision, adaptation, and inculturation: a definition of terms, 23–24; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 165.

Powyższe przedstawienie zdaje się korespondować z założeniami przyjętymi na Soborze Watykańskim II. Analiza konstytucji *Sacrosanctum Concilium*²³ pozwala zrozumieć, że inkulturacja w wymiarze liturgicznym jest zjawiskiem złożonym, które dotyczy nie tylko teologii i źródeł chrześcijańskich, ale też historii, kultury i prawa liturgicznego. Jak wynika z art. 40 przywołanego dokumentu, największe trudności w odniesieniu do inkulturacji występują na terenach misyjnych. Stąd potrzeba nie tylko inicjatywy i czynnego zaangażowania ze strony lokalnych konferencji biskupów, ale też ich współpracy ze znawcami odpowiednich dziedzin. Jednak trudności inkulturacyjne dotyczą również krajów starożytnego chrześcijaństwa, gdzie kultura stale się rozwija, a myślenie teologiczne jest płynne. Dlatego inkulturacja liturgiczna – z racji swojej natury koniecznie powiązana z teologią i prawem – będzie ciągłym procesem, rodzącym nie tylko nowe możliwości, ale i problemy. Władza i środowiska odpowiedzialne za nią muszą nadążać za tym, co się wokół nich dzieje. Wówczas będzie zachodziła zgodność w zakresie *lex orandi – lex credendi*²⁴.

Wśród dokumentów, które należy wspomnieć w kontekście właściwego rozumienia inkulturacji, jest czwarta instrukcja wykonawcza *Varietates legitimae* z 25 stycznia 1994 r. z podtytułem *Liturgia rzymska i inkulturacja*. Przypomniane w niej zostało, że dostosowanie liturgii nie dokonuje się inaczej, jak tylko przy uwzględnieniu przedmiotowego pojęcia. Inkulturacja – jak wynika z treści instrukcji – łączy się z wcieleniem Ewangelii w kultury miejscowe, a jednocześnie wprowadzaniem tychże kultur do życia Kościoła. „Inkulturacja oznacza wewnętrzną transformację autentycznych wartości kulturowych poprzez ich integrację z chrześcijaństwem i zakorzenienie chrześcijaństwa w różnorodnych ludzkich kulturach. (...) Tak rozumiana inkulturacja ma swoje miejsce zarówno w kulcie chrześcijańskim, jak również na innych polach życia Kościoła”²⁵.

Tytułem uzupełnienia należy zauważyć, że po Soborze Watykańskim II inkulturacja w wymiarze liturgicznym wiąże się z takimi pojęciami, jak adaptacje i akomodacje (*aptationes et accommodationes*). Ich prawne znaczenie zostało podkreślone

²³ Sobór Watykański II. Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium* [dalej: KL]. 2012. W *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*. Red. Maria Przybył, 48–78. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

²⁴ Mosca. 2003. „Diritto liturgico e inculturazione. Orizzonti teologici, normativi e pastorali”, 126; Kołodziej 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 165.

²⁵ Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. 2019. Czwarta instrukcja dla poprawnego wprowadzania soborowej konstytucji o liturgii *Varietates legitimae* (25.01.1994), 4–5. W *Prawo sakramentów. Wybór źródeł Kościoła łacińskiego*. Red. Elżbieta Szczot, Damian Kwiatkowski, Wojciech Lech. Lublin: Wydawnictwo KUL, 88–89; Marcin Kołodziej. 2019. *Prawo liturgiczne Kościoła łacińskiego*. Wrocław: Wydawnictwo PWT, 101–102.

przy okazji wydania przez papieża Franciszka w 2017 r. listu apostolskiego *motu proprio „Magnum principium”*, na mocy którego dokonana się zmiana treści kan. 838 KPK²⁶. Wcześniejszy postulat rewizji – zawarty w konstytucji *Sacrosanctum Concilium* – zakładał przejrzenie i zaktualizowanie ksiąg trydenckich, a następnie ich publikację. Przygotowane wówczas wydania wzorcowe poszczególnych ksiąg liturgicznych – zgodnie z intencją prawodawcy – w ramach wydań lokalnych mogły być wzbogacone o ewentualne adaptacje i akomodacje. Typowa różnica, jaka zachodzi pomiędzy *aptatio* a *accommodatio*, stała się czytelna dopiero po publikacji *editio typica* poszczególnych posoborowych ksiąg liturgicznych. Każda z nich została wyposażona w *Praenotanda generalia* oraz *Praenotanda*. W polskich odpowiednikach wydań wzorcowych zbiory te otrzymały kolejno tytuły *Wprowadzenie ogólne* oraz *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne*. Zarówno pierwsza, jak i druga część księgi – opierając się w tym momencie na wydaniach wzorcowych, gdyż polskie tłumaczenia zostały wykonane niewłaściwie – zawierają rozdziały *De aptationibus* oraz *De accommodationibus*. Po pierwsze, przedmiotowa różnica polega na tym, że w *De aptationibus* jest mowa o konferencji biskupów, która w granicach obowiązującego prawa może dokonać stosownych adaptacji (*quae conferentiis episcopalis competunt*)²⁷. Natomiast *De accommodationibus* wyraźnie odnosi się do przewodniczącego liturgii, który w zakresie swoich uprawnień jest upoważniony do akomodacji w ramach czynności liturgicznej (*quae ministro competunt*)²⁸. Poszczególne księgi podają zakres i przykłady możliwych adaptacji i akomodacji. Po drugie, czytając te pojęcia w kluczu listu apostolskiego *Magnum principium*, różnica między *aptatio* i *accommodatio* zasadza się na tym, że na wprowadzenie do obrządku Kościoła lokalnego proponowanych adaptacji wymagane jest *recognitio* odpowiedniej władzy kościelnej, czyli Stolicy Apostolskiej (KL 22 § 1–2; kan. 838 § 1–2 KPK). Zaś akomodacje są przywilejem przewodniczącego liturgii, który – aby uczynić celebrację bardziej odpowiednią, a przy tym owocną dla konkretnego zgromadzenia – może skorzystać z ewentualnych dostosowań. W tym przypadku

²⁶ Franciszek. 2018. „List apostolski motu proprio *Magnum principium* zmieniający kan. 838 Kodeksu prawa kanonicznego” (3.09.2017). *Anamnesis* 24 (1): 7–9.

²⁷ *Praenotanda generalia*, 30–33. W *Ordo baptismi parvulorum*. 1986. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 13; *Praenotanda*, 23–25. W *Ordo baptismi parvulorum*. 1986, 20; *Praenotanda*, 16–17. W *Ordo confirmationis*. 1973. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 21; *Praenotanda*, 38. W *Ordo paenitentiae*. 1974. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 24. Więcej przykładów: Czesław Krakowiak. 2005. „Adaptacja, akomodacja i inkulturacja liturgii Mszy Świętej w świetle Ogólnego wprowadzenia do Mszału rzymskiego”. *Anamnesis* 11 (2): 110.

²⁸ *Praenotanda generalia*, 34–35. W *Ordo baptismi parvulorum*. 1986, 14; *Praenotanda*, 27–31. W *Ordo baptismi parvulorum*. 1986, 20–22; *Praenotanda*, 18. W *Ordo confirmationis*. 1973, 21; *Praenotanda*, 40. W *Ordo paenitentiae*. 1974, 25. Więcej przykładów: Krakowiak. 2005. „Adaptacja, akomodacja i inkulturacja liturgii Mszy Świętej w świetle Ogólnego wprowadzenia do Mszału rzymskiego”, 110.

prawo liturgiczne zezwala kapłanowi z zatwierdzonych ksiąg liturgicznych wybrać odpowiednie teksty i obrzędy oraz w określonym zakresie twórczości liturgicznej pozwolić sobie na swobodne wprowadzenia i komentarze²⁹.

Celem zdefiniowanej inkulturacji liturgicznej jest przeniesienie tekstów i obrzędów kultycznych na odpowiedni poziom kulturowy Kościołów lokalnych. Jak zauważył Chupungco, analiza historycznych i współczesnych modeli tego procesu pozwala dojść do wniosku, że właściwymi środkami do jej realizacji są metody: równoważności dynamicznej, przystosowania twórczego oraz postępu organicznego³⁰.

2. Metoda równoważności dynamicznej

Równoważność dynamiczna polega na zastąpieniu elementu obecnego w liturgii rzymskiej jakimś charakterystycznym faktorem mającym takie same znaczenie czy wartość, ale wziętym z lokalnej kultury. Celem tej metody jest wyrażenie elementów językowych, obrzędowych i symbolicznych liturgii rzymskiej zgodnie z lokalnym sposobem myślenia, mowy i obrzędowości. Rezultatem tego zabiegu jest liturgia, której język, obrzędy i symbole w znakomity sposób odnoszą się do mentalności danej wspólnoty religijnej, ponieważ nawiązują do doświadczenia życiowego, obyczajów, zwyczajów i tradycji jej członków. W tak ukształtowanym kulcie publicznym znaki liturgiczne są zrozumiałe, żywe, osadzone w kontekście środowiskowym i historycznym. W metodzie równoważności dynamicznej nie można bazować na wyobraźni. Należy przede wszystkim oprzeć się na wydaniach wzorcowych ksiąg liturgicznych obrządku rzymskiego. Jest w nich miejsce na kreatywność liturgiczną, ale nie na działanie bezprawne³¹.

Przeciwnościem równoważności dynamicznej jest równoważność statyczna. Polega na włączeniu do kultu publicznego lokalnego Kościoła słowa lub symbolu, który choć jest znany, to nie ma szczególnego odniesienia do kultury, historii czy

²⁹ Chupungco. 1993. Revision, adaptation, and inculturation: a definition of terms, 16; Mosca. 2003. „Diritto liturgico e inculturazione. Orizzonti teologici, normativi e pastorali”, 122; Krakowiak. 2005. „Adaptacja, akomodacja i inkulturacja liturgii Mszy Świętej w świetle Ogólnego wprowadzenia do Mszału rzymskiego”, 110.

³⁰ Anscar J. Chupungco. 1992. *Liturgical Inculturation: Sacramentals, Religiosity, and Catechesis*. Collegeville: Liturgical Press, 37; Chupungco. 1993. The methods of liturgical inculturation. W *L'adattamento culturale della liturgia*, 190–191; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 165–166.

³¹ Chupungco. 1992. *Liturgical Inculturation*, 37–38; Chupungco. 1989. *Liturgies of the Future*, 35–40; Chupungco. 1993. The methods of liturgical inculturation, 191; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 166.

doświadczenia życiowego wspólnoty. Takich statycznych odpowiedników jest wiele w liturgii i języku danego narodu. Jako przykład można przywołać polskie słowa pochodzące od obcojęzycznych: „tajemnica” – od *mysterion*, „wspomnienie” – od *anamnesis*, „przywołanie” – od *epiclesis*. W ten sposób oczywiście nie narusza się doktryny wiary, ale nie pomaga się uczestnikom zgromadzenia zrozumieć tego, co szczególnie przemawia w liturgii³².

Równoważność dynamiczną można zobaczyć na przykładzie terminów *anamnesis* oraz *epiclesis*, powodujących zawilości w inkulturacji liturgicznej. *Anamnesis* należy rozumieć jako wspomnianie, uobecnianie, aktualizowanie tajemnicy paschalnej Chrystusa. Trzeba w kontekście tego pojęcia nie tylko opowiedzieć o wydarzeniu zbawczym, ale mieć przekonanie, że się w nim uczestniczy. Treść znaczeniowa anamnezy została dosyć dobrze i w sposób dynamiczny oddana w Mszałe w języku filipińskim, gdzie w II Modlitwie eucharystycznej użyto zwrotu *tandang-tanda pa namin*, który oznacza „jak wyraźnie pamiętamy”. Tymczasem statycznie *memores* przetłumaczono w Mszałe w języku polskim poprzez określenie „wspominając pamiętkę”. Tak też było w Mszałe w języku angielskim z 1973 r., gdzie użyto zwrotu *celebrate the memory*. W nowym wydaniu tego Mszału z 2012 r. tłumaczenie jest już bardziej zgodne z metodą równoważności dynamicznej, ponieważ *memores* oddano przez słowa *celebrate memorial*. Drugim pojęciem jest *epiclesis*, poprzez które Kościół prosi Boga Ojca, aby na znaki sakramentalne zstąpił Duch Święty. W znaczeniu statycznym w II Modlitwie eucharystycznej zostało to wyrażone w Mszałe w języku polskim słowami „uświęć te dary mocą Twojego Ducha”. Nie odbiega to od pierwowzoru łacińskiego: *haec ergo dona (...) Spiritus tui rore sanctifica*. Inne tłumaczenie, które wskazuje na równoważność dynamiczną, podaje poprzedni Mszał w języku angielskim: *let your Spirit come upon these gifts*, a także obecny z 2011 r.: *by sending down your Spirit*. Jak widać, Mszał w języku angielskim wyraźnie wyprzedził łacinę, w której – wobec analizowanego przypadku – nie znaleziono lepszego określenia na zstąpienie Ducha Świętego³³.

³² Chupungco. 1992. *Liturgical Inculturation*, 38; Chupungco. 1993. The methods of liturgical inculturation, 191; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 166–167.

³³ Chupungco. 1976. *Towards a Filipino Liturgy*. Quezon City: Claretian, 96–118; Prex eucharistica II. W *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum. Editio typica tertia*. 2008. Città del Vaticano: Typis Vaticanis, 580; Druga Modlitwa Eucharystyczna. W *Mszal rzymski dla diecezji polskich*. 2013. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 316*; Eucharistic Prayer II. W *The Roman Missal. Renewed by Decree of the Most Holy Second Ecumenical Council of the Vatican, Promulgated by Authority of Pope Paul VI and Revised at the Direction of Pope John Paul II. English Translation According to the Third Typical Edition. For Use in the Dioceses of the United States of America. Approved by the United States Conference of Catholic Bishops and Confirmed by the Apostolic See*. 2011. Washington: USCCB Publishing, 646; Chupungco. 1992. *Liturgical Incultura-*

3. Metoda przystosowania twórczego

Przystosowanie twórcze w inkulturacji liturgicznej związane jest, po pierwsze, z okresem patrystycznym. To wtedy – tworząc właściwy kształt publicznego kultu Bożego – odbywał się proces włączania do liturgii różnych obrzędów oraz wyrażen językowych i religijnych, którymi posługiwali się ówczesni ludzie. Wiele zawdzięcza się w tej materii Tertulianowi, św. Hipolitowi Rzymskiemu czy św. Ambrozemu. Szczególnie aktywni byli oni w nadawaniu odpowiedniej formy obrzędom inicjacji chrześcijańskiej. Pojęcia przez nich wprowadzone, takie jak *eiuratio*, odnoszące się do wyrzeczenia się szatana, *testatio fidei*, oznaczające wyznania wiary, czy *mystagogia* i *initiatio*, nawiązujące do wprowadzenia w arkana wiary, wpisały się na dobre także do aktualnego słownictwa liturgicznego³⁴.

Obrzędy zapożyczone z funkcjonujących wtedy zwyczajów społeczno-religijnych nabrały znaczenia chrześcijańskiego dzięki odniesieniom do symboliki biblijnej. Najczęściej były one włączane do liturgii jako obrzędy wyjaśniające w celebracji sakramentów. Od początkowego tylko obmycia wodą, któremu towarzyszyło słowo (Ef 5,26), dzięki metodzie przystosowania twórczego Kościół rozbudował obrzędy chrztu świętego do tego stopnia, że uzupełniono je o namaszczenie olejem przed chrztem, wyrzeczenie się szatana i zła wypowiedane w kierunku zachodnim, wyznanie wiary składane z jednoczesnym zwróceniem się w stronę wschodnią, błogosławieństwo wody chrzcielnej i namaszczenie krzyżem, nałożenie białej szaty i wręczenie zapalanej świecy³⁵.

Metoda przystosowania twórczego pozostaje nadal aktualna. Inkulturacja liturgiczna – biorąc pod uwagę wskazania konstytucji *Sacrosanctum Concilium* (KL 37–40) – rozpoczyna się od przeanalizowania pod kątem kulturowym wzorcowych wydań ksiąg liturgicznych. W pewnym sensie inkulturacja jest jak tłumaczenie. W instrukcji *Comme le prevoit* z 25 stycznia 1969 r.³⁶, wydanej w celu uściślenia zasad tłumaczenia tekstów do celebracji liturgicznych, zostało podkreślone, że teksty przetłumaczone z innego języka są oczywiście niewystarczające do celebracji

tion, 38–39; Chupungco. 1993. The methods of liturgical inculturation, 192–193; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 167.

³⁴ Pierre Marie Gy. 1990. „The Inculturation of the Christian Liturgy in the West”. *Studia Liturgica* 20: 8–18; Chupungco. 1992. *Liturgical Inculturation*, 44–45; Chupungco. 1993. The methods of liturgical inculturation, 195; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 168.

³⁵ Chupungco. 1992. *Liturgical Inculturation*, 45; Chupungco. 1993. The methods of liturgical inculturation, 195; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 168–169.

³⁶ Cosilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia. 1969. „Instruction *Comme le prevoit* sur la traduction des textes liturgiques pour la celebration avec le peuple” (25.01.1969). *Notitiae* 5 (1–2): 3–12.

w pełni odnowionej liturgii. Konieczne będzie tworzenie nowych tekstów. W procesie adaptacyjnym bazuje się jednak na tym, co zostało zamieszczone w *editio typica* poszczególnych ksiąg liturgicznych, bo to jest najlepszą szkołą i normą dla tworzenia nowych tekstów. Podobnie w inkulturacji liturgicznej rozumianej szerzej jest wskazane przystosowanie twórcze, zawsze jednak ma być ono oparte na formach organicznie wyrastających z już istniejących (KL 23)³⁷.

Przystosowanie twórcze jest czasami jedyną dostępną metodą inkulturacji liturgicznej. Na podstawie art. 77 konstytucji *Sacrosanctum Concilium* lokalne konferencje biskupów otrzymały prerogatywy do opracowania i wzbogacenia obrzędu małżeństwa, aby bardziej odpowiadał on zwyczajom miejscowej ludności. Przystąpiono zatem do wprowadzania obrzędów i symboli używanych w rodzimych obrzędach małżeńskich. Zyskały one tym samym nieco inny kształt, ale oparty na liturgii rzymskiej. Jako przykład można podać charakterystyczny dla polskiego obrzędu znak wiązania stułą przez kapłana prawych dłoni narzeczonych w ramach wypowiedziania przez nich słów przysięgi małżeńskiej. Inne tego typu przystosowania w sprawowaniu sakramentów i sakramentaliów są możliwe do wprowadzenia, jeżeli mają być ubogaceniem form wyjaśniających i nadać im głębsze znaczenie. Nie można bowiem zmieniać tego, co stanowi trzon publicznego kultu Bożego, jak np. w celebracji chrztu świętego znaku zanurzenia lub polania wodą i wypowiedzenie formuły sakramentalnej. Natomiast namaszczenie krzyżmem, włożenie białej szaty czy wręczenie zapalanej świecy mogą już być elementami inkulturacji liturgicznej³⁸.

4. Metoda postępu organicznego

Trzecią metodę inkulturacji liturgicznej określa się mianem postępu organicznego. Jest to proces polegający na uzupełnieniu o nowe obrzędy dotychczasowej liturgii, którą we właściwej dla niej formie przewidziała konstytucja *Sacrosanctum Concilium* oraz *editio typica* poszczególnych ksiąg liturgicznych, wydanych po *Vaticanum II*. W świetle posoborowych doświadczeń Kościołów lokalnych zdarza się, że opublikowane w językach narodowych księgi obecnie podawane są

³⁷ Cosilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia. 1969. „Instruction *Comme le prevoit sur la traduction des textes liturgiques pour la celebration avec le peuple*”, 12, 43; Chupungco. 1992. *Liturgical Inculturation*, 45–46; Chupungco. 1993. *The methods of liturgical inculturation*, 195–196; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 169.

³⁸ Wprowadzenie teologiczne i pastoralne, 23–26. W *Obrzędy chrztu dzieci. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. 2014. Katowice: Księgarnia św. Jacka, 29–30; Chupungco. 1992. *Liturgical Inculturation*, 46–47; Chupungco. 1993. *The methods of liturgical inculturation*, 196–197; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 169–170.

powtórnej *revisio* z uwagi na wykazane niedoskonałości. Uzasadnia się również potrzebę włączenia do obrzędów liturgicznych tych elementów, których nie przewidziała reforma soborowa, a są formami, które istnieją od zawsze i mają swój kulturowy wyraz. Gdyby przygotowywano obecnie daną księgę, z pewnością owe elementy stałyby się częścią obrzędu liturgicznego. Metoda postępu organicznego jest zatem z jednej strony progresywna, bo nadaje liturgii nowy kształt, ale zachowuje też rys organiczny, gdyż zakłada, że nowe formy mają wyrastać z form już istniejących (KL 23)³⁹.

W postępie organicznym nie ma zamknięcia się na nowe formy, ale jest założenie, że należy zachować ciągłość, co tym samym warunkuje unikanie zbędnych innowacji. Organiczny postęp zakłada pójście w dalszą drogą od miejsca, w którym zatrzymali się twórcy zarówno konstytucji *Sacrosanctum Concilium*, jak i wydań wzorcowych ksiąg liturgicznych. Wiadomo, że ogólne założenia konstytucji liturgicznej wymagały doprecyzowania. Tak było chociażby w przypadku reformy roku liturgicznego oraz przeniesienia świętowania uroczystości wypadających w niedzielę na inny dzień tygodnia. *Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza*⁴⁰ są dokumentem późniejszym, wydanym kilka lat po opublikowaniu konstytucji *Sacrosanctum Concilium*, która tylko zapowiadała odnowienie kalendarza świąt i uroczystości (KL 107). Podobnie było w kwestii celebrowania uroczystości przypadających w danym roku w niedzielę. Uszanowanie tego pierwszego dnia świątecznego, zapowiedziane w art. 106 soborowej konstytucji liturgicznej, wymagało określenia bardziej odpowiednich norm. Dopełnieniem ich było wprowadzenie stosownym dekretem zmiany w nr. 5 *Ogólnych norm roku liturgicznego i kalendarza*. Zaznaczono wtedy, że niedziela ustępuje miejsca tylko uroczystościom oraz świętom Pańskim, zaś inne tego typu obchody przenosi się na następujący po niej poniedziałek⁴¹.

Zalecenia dotyczące inkulturacji liturgicznej, zawarte w soborowej konstytucji, czy to w odniesieniu do obrzędów Mszy św. (KL 50), czy celebracji sakramentów i sakramentaliów (KL 59–82), były realizowane za pontyfikatu św. Pawła VI. Nie można było zignorować głosów płynących z całego świata, zwłaszcza z krajów mi-

³⁹ Anscar J. Chupungco. 1990. „Inculturation and the Organic Progression of the Liturgy”. *Ecclesia Orans* 7: 7–21; Chupungco. 1992. *Liturgical Inculturation*, 47–48; Chupungco. 1993. The methods of liturgical inculturation, 197; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 170.

⁴⁰ *Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza* (14.02.1969). 1969. W *Mszal rzymski*, [77]–[85].

⁴¹ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum. 1990. „Decretum de variatione inducenda in n. 5 Normarum universalium de anno liturgico et de calendario” (22.04.1990). *Notitiae* 26 (3–4): 160–161; Chupungco. 1992. *Liturgical Inculturation*, 48; Chupungco. 1993. The methods of liturgical inculturation, 197–198; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 170–171.

syjnych, które domagały się uszczegółowienia przepisów w zakresie publicznego kultu Bożego oraz wskazania, na jakie nowości można sobie pozwolić w liturgii. Dlatego papież odpowiedzialnym za rewizję ksiąg liturgicznych dał jasne wskazania, że głos Kościoła nie może być ograniczony do takiego stopnia, aby nie mógł „śpiewać nowej pieśni”. Ma być ona jednak wykonywana pod natchnieniem Ducha Świętego. Oznaczało to, że można kontynuować postęp, ale organiczny – oparty na formach już istniejących (KL 23)⁴². Zgodnie z metodą postępu organicznego odpowiedzialni za *revisio* ksiąg liturgicznych przystąpili do pracy. Stworzyli oni procedury, aby m.in. zaistniała możliwość posługiwania się językiem narodowym w celebracji wszystkich czynności liturgicznych, włączyli do *Ordo Missae* nowe modlitwy eucharystyczne, zezwolili na powtórne namaszczenia chorych w trakcie trwania tej samej choroby, dopuścili używanie innego niż z oliwek oleju roślinnego do sprawowania sakramentu chorych⁴³.

Chupungco – powołując się na autorytet twórców reformy soborowej – zauważył, że prace nad postępowaniem organicznym powinny być kontynuowane nie tylko na poziomie Stolicy Apostolskiej, ale równie intensywnie na szczeblu Kościołów lokalnych, ponieważ szczegółowy zakres inkulturacji liturgicznych nie sposób określić za pomocą oficjalnych dokumentów najwyższej władzy. Tak samo nie można do wydania wzorcowego księgi liturgicznej wprowadzić wszystkich możliwych uwag na temat adaptacji czy akomodacji. Ponadto pomiędzy Stolicą Apostolską a Kościołami partykularnymi ma być wyraźnie zaznaczona współpraca. Te drugie nie tylko wtedy powinny zwracać się do najwyższej władzy kościelnej, gdy mają obowiązek prosić o zatwierdzenie nowych elementów dla wyrażenia publicznego kultu Bożego, ale także w sytuacji, kiedy przedstawiają owoc prac eksperckich w dziedzinie inkulturacji, czy też wnioski z obserwacji nowych form wyrazu, które mogą w przyszłości zostać włączone do liturgii⁴⁴. Przekonanie o konieczności i stylu takiej współpracy zdają się potwierdzać obecne normy prawe (kan. 838 § 1–4 KPK), objaśnione bardziej dokładnie w opublikowanym w 2017 r. przez papieża Franciszka liście apostolskim *motu proprio* „*Magnum principium*”⁴⁵.

⁴² Paulus VI. 1966. „Allocutio E. mis Patribus Cardinalibus, Exc. mis Praesulibus et disciplinae liturgicae cultoribus e Consilio ad Exsequendam Constitutionem de Sacra liturgia, septimum plenarium Coetum habentibus” (13.10.1966). *Acta Apostolicae Sedis* 58: 1145–1150; Chupungco. 1993. *The methods of liturgical inculturation*, 198–199.

⁴³ Chupungco. 1993. *The methods of liturgical inculturation*, 199–200; Kołodziej. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii*, 172–172.

⁴⁴ Chupungco. 1993. *The methods of liturgical inculturation*, 200.

⁴⁵ Franciszek. 2018. „List apostolski motu proprio *Magnum principium* zmieniający kan. 838 Kodeksu prawa kanonicznego” (3.09.2017). *Anamnesis* 24 (1): 7–9; Francesco. 2017. *Lettera al S.E.R. Card. R. Sarah* (20.10.2022). <http://www.cultodivino.va/content/cultodivino/it/documenti/mo->

Wnioski

1. *Aggiornamento* Soboru Watykańskiego II zakładało m.in. odnowę i rozwój życia liturgicznego (KL 1). Dokonało się to w konsekwencji na gruncie teologiczno-prawnym, gdyż liturgia jako taka od początku stanowiła przestrzeń szczególnego spotkania teologii i prawa. Nawet jeśli niektórzy trwają w przekonaniu, że powinna być ona ograniczona jedynie do wymiaru czysto mistycznego, bo widzi się w niej specjalny rodzaj modlitwy, to formalnie jej kształt jest dokładnie określony przez normy prawa kanonicznego. Stąd też wszelkie zmiany w zakresie liturgii dokonują się na gruncie refleksji teologicznej, a następnie definiowane są przez normy prawa kościelnego. W przedmiotowym zagadnieniu niezwykle interesującym wydaje się ciągle dynamiczny proces inkulturacji, w którym chodzi o dostosowanie liturgii do różnych kultur oraz wypracowanie najlepszego języka komunikacji człowieka z Bogiem. Inkulturacja jako dialog między wiarą i kulturą lub kulturami wskazuje, że wiara chrześcijańska nie może istnieć inaczej, jak tylko w formie kulturowej. A także zakłada ożywienie kultury ludzkiej przez Ewangelię. W inkulturacji nie chodzi o to, aby lokalne kultury wyrzekały się siebie. Przeciwnie, ich zadaniem jest przenieść do relacji z Bogiem wszystko, co mają najlepszego, przy zachowaniu chrześcijańskiego *sensus fidei*.
2. Szczególnym zjawiskiem w przedmiotowym zagadnieniu jest inkulturacja liturgiczna. Jej nazwa bierze swój początek z opisu relacji zachodzących pomiędzy liturgią i religijnością ludową. Określa ona proces wprowadzania tekstów i obrzędów kultycznych do struktury kultury lokalnej. Właściwymi środkami realizacji inkulturacji liturgicznej są metody: równoważności dynamicznej, przystosowania twórczego oraz postępu organicznego. Równoważność dynamiczna polega na zastąpieniu elementu obecnego w liturgii rzymskiej jakimś charakterystycznym faktorem mającym takie same znaczenie czy wartość, ale wziętym z kultury lokalnej. Przystosowanie twórcze związane jest z włączaniem do liturgii różnych obrzędów oraz wyrażen językowych i religijnych, którymi posługują się ludzie w danym środowisku kulturowym. W historii ta metoda była stosowana w stosunku do elementów mających swoje odniesienie do symboliki biblijnej. Postęp

organiczny natomiast to metoda polegająca na uzupełnieniu dotychczasowej liturgii o nowe obrzędy. Nie zostały one dotychczas przewidziane przez wydania wzorcowe ksiąg liturgicznych, a wskazane jest, aby stały się częścią publicznego kultu Bożego. Tę ostatnią metodę można określić mianem progresywnej, bo nadaje liturgii nowy kształt, ale zachowuje też rys organiczny, gdyż zakłada, że nowe formy mają wyrastać z już istniejących (KL 23).

3. Tytułem sugestii wobec dalszych badań należałoby zwrócić uwagę na metodę równoważności dynamicznej zwłaszcza w odniesieniu do tłumaczenia ksiąg liturgicznych. W obecnym *Mszale rzymskim dla diecezji polskich* terminy *anamnesis* oraz *epiclesis* zostały oddane przez zbyt ubogie znaczeniowo słowa: pierwszy z nich przez „wspominanie”, drugi zaś jako „uświęcenie”. Jako niezwykle aktualny postulat – ze względu na toczący się w Polsce proces przygotowania nowego przekładu Mszału rzymskiego – można wnioskować, aby przytoczone powyżej słowa poddać metodzie równoważności dynamicznej. Natomiast biorąc pod uwagę zasady metody postępu organicznego, należy zwrócić uwagę na konieczność stałej i ożywionej współpracy pomiędzy Stolicą Apostolską a lokalnymi konferencjami biskupów, do której wezwał papież Franciszek na mocy listu apostolskiego motu proprio „*Magnum principium*”. Działania sugerowane przez papieża mają obejmować z jednej strony zachętę skierowaną do Kościołów lokalnych, aby dawały impuls w zakresie nowych adaptacji i akomodacji, z drugiej strony umacniają *modus procedendi*, w którym najwyższa władza nie będzie arbitralnie narzucała swoich rozwiązań w materii inkulturacji liturgicznej, lecz wprowadzała je – przy zachowaniu swoich kompetencji – na drodze życzliwego dialogu.

Bibliografia

Źródła

- „Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus” (25.01.1983). 1983. Acta Apostolicae Sedis 75 (pars II): 1–317. Tekst polski: *Kodeks prawa kanonicznego* (stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku, zaktualizowany przekład na język polski, zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski). 2022. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

- Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum. 1990. „Decretum de variatione inducenda in n. 5 Normarum universalium de anno liturgico et de calendario” (22.04.1990). *Notitiae* 26 (3–4): 160–161.
- Cosilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia. 1969. „Instruction *Comme le prevoit* sur la traduction des textes liturgiques pour la celebration avec le peuple” (25.01.1969). *Notitiae* 5 (1–2): 3–12.
- Francesco. 2017. Lettera al S.E.R. Card. R. Sarah (20.10.2022). <http://www.cultodivino.va/content/cultodivino/it/documenti/motu-proprio/-/magnum-principium---3-settembre-2017-/documentazione/lettera-del-papa-al-card--sarah--15-ottobre-2017--.html>.
- Franciszek. 2018. „List apostolski motu proprio *Magnum principium* zmieniający kan. 838 Kodeksu prawa kanonicznego” (3.09.2017). *Anamnesis* 24 (1): 7–9.
- Ioannes Paulus II. 1979. „Allocutio ad membra Pontificiae Commissionis Biblicae, una cum Em.mo Francisco S.R.E. Cardinali Seper coram admissos” (26.04.1979). *Acta Apostolicae Sedis* 71: 606–609.
- Jan Paweł II. 2005. Encyklika *Redemptoris missio* o stałej aktualności posłania misyjnego (7.12.1990). W *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. Red. Wojciech Życiński. Kraków: Wydawnictwo Znak, 509–616.
- Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów. 1994. Czwarta instrukcja dla poprawnego wprowadzania soborowej konstytucji o liturgii *Varietates legitimae* (25.01.1994). W *Prawo sakramentów. Wybór źródeł Kościoła łacińskiego*. 2019. Red. Elżbieta Szczot, Damian Kwiatkowski, Wojciech Lech. Lublin: Wydawnictwo KUL, 87–111.
- Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum. Editio typica tertia*. 2008. Città del Vaticano: Typis Vaticanis.
- Mszal rzymski dla diecezji polskich*. 2013. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Obrzędy chrztu dzieci. Dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. 2014. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza* (14.02.1969). 2013. W *Mszal rzymski dla diecezji polskich*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, [77]–[85].
- Ordo baptismi parvulorum*. 1986. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Ordo confirmationis*. 1973. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis.
- Ordo paenitentiae*. 1974. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis.
- Paulus VI. 1966. „Allocutio E.mis Patribus Cardinalibus, Exc.mis Praesulibus et disciplinae liturgicae cultoribus e Consilio ad Exsequendam Constitutionem de Sacra liturgia, septimum plenarium Coetum habentibus” (13.10.1966). *Acta Apostolicae Sedis* 58: 1145–1150.
- Sobór Watykański II. Dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes divinitus*. 2012. W *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*. Red. Maria Przybył. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 433–471.

- Sobór Watykański II. Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium*. 2012. W *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*. Red. Maria Przybył. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 48–78.
- The Roman Missal. Renewed by Decree of the Most Holy Second Ecumenical Council of the Vatican, Promulgated by Authority of Pope Paul VI and Revised at the Direction of Pope John Paul II. English Translation According to the Third Typical Edition. For Use in the Dioceses of the United States of America. Approved by the United States Conference of Catholic Bishops and Confirmed by the Apostolic See*. 2011, Washington: USCCB Publishing.

Opracowania

- Bishop Edmund. 1962. *Liturgica historica*. London: Oxford University Press.
- Brzeziński Daniel. 2014. „Wiara i jej celebacja w kulturze. Systematyzacja pojęć”. *Teologia i Człowiek* 27 (3): 11–20.
- Chupungco Anscar J. 1990. „Inculturation and the Organic Progression of the Liturgy”. *Ecclesia Orans* 7: 7–21.
- Chupungco Anscar J. 1992. *Liturgical Inculturation: Sacramentals, Religiosity, and Catechesis*. Collegeville: Liturgical Press.
- Chupungco Anscar J. 1989. *Liturgies of the Future*. New York: Paulist Press.
- Chupungco Anscar J. 1993. Revision, adaptation, and inculturation: a definition of terms. W *L'adattamento culturale della liturgia. Metodi e modelli*. Red. Ildebrando Scicolone. Roma: Pontificio Istituto Liturgico, 13–26.
- Chupungco Anscar J. 1993. The methods of liturgical inculturation. W *L'adattamento culturale della liturgia. Metodi e modelli*. Red. Ildebrando Scicolone. Roma Pontificio Istituto Liturgico, 187–201.
- Chupungco Anscar J. 1976. *Towards a Filipino Liturgy*. Quezon City: Claretian.
- Francis Mark R. 2017. „Pope Francis and the Continuing Validity of Vatican II's Liturgical Reform”. *Worship* 91 (11): 484–490.
- Gy Pierre Marie. 1990. „The Inculturation of the Christian Liturgy in the West”. *Studia Liturgica* 20: 8–18.
- Kilmartin Edward. 1984. „Reception in History: An Ecclesiological Phenomenon and Its Significance”. *Journal of Ecumenical Studies* 21 (1): 34–54.
- Klauser Theodor. 1969. *A Short History of the Western Liturgy*. London: Oxford University Press.
- Kołodziej Marcin. 2023. *Adaptacje i akomodacje w liturgii. Komentarz do kan. 838 Kodeksu prawa kanonicznego*. Kraków: Wydawnictwo Scriptum.
- Kołodziej Marcin. 2019. *Prawo liturgiczne Kościoła łacińskiego*. Wrocław: Wydawnictwo PWT.

- Krakowiak Czesław. 2005. „Adaptacja, akomodacja i inkulturacja liturgii Mszy Świętej w świetle Ogólnego wprowadzenia do Mszału rzymskiego”, *Anamnesis* 11 (2): 109–122.
- Miazek Monika. 2005. „Matteo Ricci i jezuicka metoda akomodacyjna”. *Fundamenta Europaea* 3 (4–5): 7–15.
- Mosca Vincenzo. 2003. „Diritto liturgico e inculturazione. Orizzonti teologici, normativi e pastorali”. *Euntes docete* 56 (3): 117–155.
- Mushy Prosper. 2014. „Sensus Fidelium as a Locus for Inculturation in Africa: Bridging the Gulf between Faith and Culture”. *African Ecclesial Review* 56 (4): 300–324.
- Róžański Jarosław. 2007. *Wokół koncepcji inkulturacji*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Ryan Patrick. 2000. Developing a Theology of Inculturation. W *Inculturation in the South African Context*. Red. Cecil McGarry, Patrick Ryan. Nairobi: Paulines Publications Africa, 5–12.
- Schineller Peter. 1990. *A Handbook on Inculturation*. New York: Paulist Press.
- Shorter Aylward. 1988. *Toward a Theology of Inculturation*. London: Geoffrey Chapman.
- Thiel John Edwin. 2000. *Senses of Tradition: Continuity and Development in Catholic Faith*. London: Oxford University Press.
- Valenziano Crispino. 1979. La religiosita popolare in prospettiva antropologica. W *Ricerche sulla religiosita popolare*. Red. AA.VV, 83–110. Bologna: Edizioni Dehoniane.

MARCIN KOŁODZIEJ, prezbiter archidiecezji wrocławskiej, dr teologii (PWT we Wrocławiu), dr prawa kanonicznego (UKSW w Warszawie), naukowo związany w Wydziale Teologicznym UKSW w Warszawie oraz Ośrodkiem Badań nad Kulturą Ormiańską w Polsce Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, specjalizuje się w prawie sakramentalnym (liturgicznym), członek m.in. *European Society for Catholic Theology* w Lowanium oraz Stowarzyszenia Kanonistów Polskich.
E-mail: marcin.kolodziej@archidiecezja.wroc.pl